

Prądnik. Prace Muz. Szafera	26	153–162	2016
-----------------------------	----	---------	------

AGATA JIRAK-LESZCZYŃSKA¹, KATARZYNA PACIORA²,
MICHAŁ LESZCZYŃSKI³, BARTŁOMIEJ KUSAL⁴

^{1,3}Sąspów 334, 32–048 Jerzmanowice
e-mail: ¹agata.jirak@gmail.com; ³michal.leszczynski22@gmail.com
^{2,4}ul. Łużycka 101a, 30–693 Kraków
e-mail: ²katarzyna.paciora@gmail.com; ⁴barku5@wp.eu

**WYBRANE OBSERWACJE PRZELOTNYCH I ZIMUJĄCYCH
PTAKÓW SZPONIASTYCH ACCIPITRIFORMES
I SOKOŁOWYCH FALCONIFORMES W KRAJOBRAZIE ROLNICZYM
OTULINY OJCOWSKIEGO PARKU NARODOWEGO**

**Observations of migrating and wintering raptors Accipitriformes
and Falconiformes in open agricultural landscape of buffer zone
of the Ojców National Park**

Abstract. The paper presents some observations of migratory and wintering raptors Accipitriformes and Falconiformes in the period between autumn 2015 and autumn 2016 in open agricultural landscape of the buffer zone of Ojców National Park. In autumn 2015 the intensive migration of Marsh Harrier *Circus aeruginosus* was recorded (N=25). Moreover, Montagu's Harrier *Circus pygargus* (N=5) and Red-Footed Falcon *Falco vespertinus* were also observed (N=3). In winter season (2015–2016) we noticed five individuals of Rough-legged Buzzard *Buteo lagopus* and one of Hen Harrier *Circus cyaneus* wintering in this area. Rough-legged Buzzard was also abundant during spring migration in 2016. Marsh Harrier, Red-Footed Falcon *Falco vespertinus* (N=5) and Golden Eagle *Aquila chrysaetos* were vagrant in autumn 2016.

Key words: Hen Harrier, Marsh Harrier, Montagu's Harrier, Red-Footed Falcon, Rough-legged Buzzard, Golden Eagle, raptors, Ojców National Park, Poland

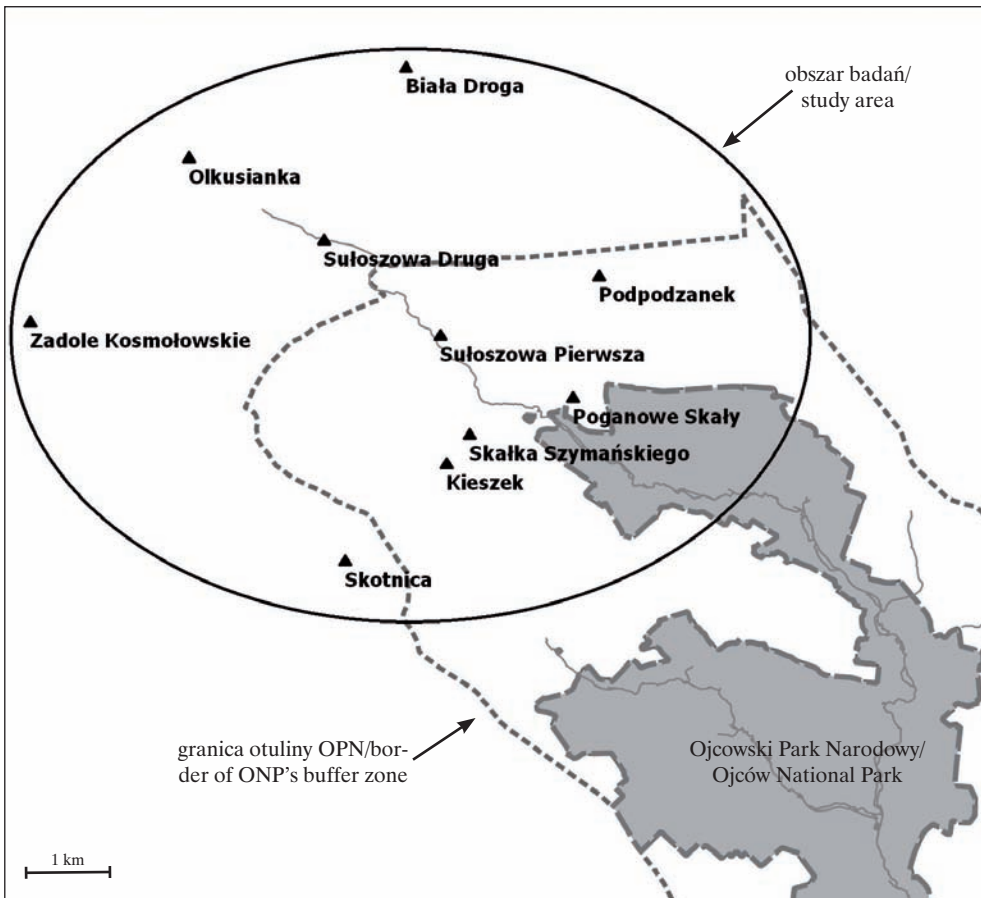
WSTEP

Północna i północno-zachodnia część otuliny Ojcowskiego Parku Narodowego stanowią rozległą, otwartą krajobraz rolniczy. Jest to jeden z nielicznych obszarów w sąsiedztwie Parku wyróżniający się brakiem zabudowy. Pola uprawne, łąki, zarośla i zadrzewienia śródpolne stwarzają mozaikę siedlisk, która jest wykorzystywana przez ptaki podczas wszystkich okresów fenologicznych.

Celem poniższej pracy jest uzupełnienie dotychczasowej wiedzy o awifaunie otuliny Parku i przylegającego do niej krajobrazu rolniczego oraz określenie znaczenia tego obszaru dla ptaków przelotnych i zimujących.

MATERIAŁ I METODY

W niniejszej pracy przedstawiono wybrane obserwacje ptaków szponiastych (Accipitriformes) oraz sokołowych (Falconiformes) stwierdzonych w północno-zachodniej oraz północnej części otuliny OPN, a także w sąsiadującym krajobrazie rolniczym gmin Sułoszowa i Jerzmanowice-Przeeginia. Teren, na którym prowadzono obserwacje ma powierzchnię około 28 km² (ryc. 1). Krajobraz rolniczy, według klasyfikacji zaproponowanej przez Tryjanowskiego i in. (2009) obejmuje agrocenozy (pola uprawne, nieużytki), pratocenozy (łąki i pastwiska) i arbocenozy (zadrzewienia śródpolne) (ryc. 2). Dane zebrano podczas kilku wizji terenowych w okresie wiosennej i jesiennej migracji ptaków oraz podczas zimowania na przełomie 2015 i 2016 roku. W tekście zastosowano następujące skróty nazwisk autorów obserwacji: AJL – Agata Jirak-Leszczyńska, ML – Michał Leszczyński, KP – Katarzyna Paciora, BK – Bartłomiej Kusal.

Ryc. 1. Obszar stwierżeń przelotnych i zimujących ptaków szponiastych Accipitriformes i sokołowych Falconiformes

Fig. 1. Location of observation areas of the migrating and wintering raptors Accipitriformes and Falconiformes

Ryc. 2. Krajobraz rolniczy w północno-zachodniej otulinie OPN. Fot. A. Jirak-Leszczyńska

Fig. 2. Open agricultural landscape in north-western part of Park's buffer zone. Photo by A. Jirak-Leszczyńska

Pozostałe skróty użyte w tekście:

2CY	–	osobnik w drugim kalendarzowym roku życia
ad	–	osobnik dorosły
F/juv	–	samica lub osobnik młodociany
juv	–	osobnik młodociany
M	–	samiec
AQR	–	orzeł przedni <i>Aquila chrysaetos</i> (LINNAEUS, 1758)
BL	–	myszołów włochaty <i>Buteo lagopus</i> (PONTOPPIDAN, 1763)
CIA	–	błotniak stawowy <i>Circus aeruginosus</i> (LINNAEUS, 1758)
CIC	–	błotniak zbożowy <i>Circus cyaneus</i> (LINNAEUS, 1758)
CIP	–	błotniak łąkowy <i>Circus pygargus</i> (LINNAEUS, 1758)
FV	–	kobczyk <i>Falco vespertinus</i> LINNAEUS, 1766

WYNIKI

W latach 2015–2016 stwierdzono w otulinie Ojcowskiego Parku Narodowego oraz jej bliskim sąsiedztwie zgrupowania migrujących ptaków, w tym w szczególności na uwagę zasługują liczne stwierdzenia błotniaków *Circus* sp., obserwacje kobczyków *Falco vespertinus* oraz orła przedniego *Aquila chrysaetos*. Opisywany teren okazał się atrakcyjny również dla ptaków zimujących, co potwierdzają obserwacje myszołowów włochatych *Buteo lagopus*, błotniaka zbożowego *Circus cyaneus* i liczne obserwacje myszołowów *Buteo buteo* (LINNAEUS, 1758). Poniżej przedstawiono zestawienie obserwacji wybranych gatunków ptaków.

Ryc. 3. Błotniak stawowy *Circus aeruginosus*. Fot. A. Jirak-Leszczynska

Fig. 3. Marsh Harrier *Circus aeruginosus*. Photo by A. Jirak-Leszczynska

Orzeł przedni *Aquila chrysaetos*: 17.04.2016 r., 1 ptak w 2CY (KP, BK), zaobserwowany przy zachodniej granicy otuliny OPN, w pobliżu wzniesienia „Kamieniec”.

Błotniak stawowy *Circus aeruginosus* (ryc. 3): 22.08.2015 r., łącznie 25 osobników (AJL, ML, BK), 25.03.2016 r., 1 F/juv (AJL, ML), 13.09.2016 r., 1M (KP, BK). Najliczniej obserwowane w granicach otuliny na polach między Skotnicą a Skałką Szymańskiego, pojedyncze obserwacje dotyczą pól w Sułoszowej (Podbodzanek). Pozostałe stwierdzenia obejmują pola między Zadołem Kosmołowskim, Sułoszową Pierwszą i Olkusianką (pola na S od drogi Sułoszowa-Olkusz) oraz na NE od Sułoszowej Drugiej w pobliżu „Białej Drogi” (ryc. 1, ryc. 5, ryc. 7).

Błotniak zbożowy *Circus cyaneus*: 22.12.2015 r., ptak w upierzeniu samicy (AJL, ML), stwierdzony na polach w pobliżu północno-zachodniej granicy otuliny Ojcowskiego Parku Narodowego.

Błotniak łąkowy *Circus pygargus*: 22.08.2015 r., 5 F/juv (AJL, ML, BK). 4 ptaki obserwowane w granicach otuliny na polach między Skotnicą, Skałką Szymańskiego, a Kościołem w Sułoszowej. Jeden osobnik stwierdzony poza otuliną w pobliżu Poganych Skał (ryc. 5).

Myszolów włochaty *Buteo lagopus* (ryc. 4): 22.12.2015 r. Zimą obserwowano 6 osobników (AJL, ML), w tym jeden z nich został ponownie stwierdzony w granicach otuliny 27.12.2015 r. (KP, BK). Ptaki te przebywały na polach rozciągających się między drogą Sułoszowa-Olkusz (na S od drogi), Zadołem Kosmołowskim, wzniesieniem „Graniczna Góra” i Skotnicą. Jeden osobnik zaobserwowany został na polach na N od Sułoszowej Drugiej,

Ryc. 4. Myszołów włochaty *Buteo lagopus*. Fot. A. Jirak-Leszczyńska

Fig. 4. Rough-legged Buzzard *Buteo lagopus*. Photo by A. Jirak-Leszczyńska

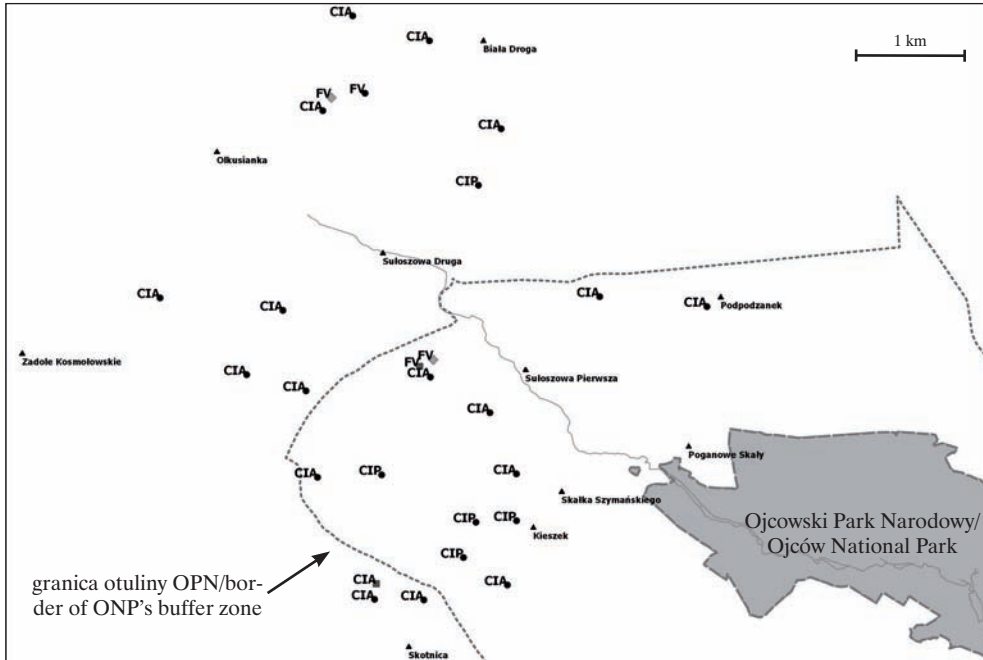
w pobliżu Białej Drogi. Podczas migracji wiosennej, dnia 25.03.2016 r. stwierdzono 2 osobniki (AJL, ML) w pobliżu Zadola Kosmołowskiego i wzniesienia „Graniczna Góra” (na S od drogi Sułoszowa-Olkusz) (ryc. 6, ryc. 7).

Myszołów *Buteo buteo*: Gatunek stale obecny w obszarze. Największe zgrupowania myszołowów: 22.08.2015 r., 50 osobników (AJL, ML, BK), 22.12.2015 r., 30 osobników (AJL, ML). Najliczniej obserwowany na polach na S od drogi Sułoszowa – Olkusz między Skotnicą, a Zadołem Kosmołowskim. Ponadto na polach między Sułoszową Drugą, Białą Drogą, a Sułoszową „Podpodzaniek”.

Kobczyk *Falco vespertinus*: 22.08.2015 r., 1 juv (AJL, ML, BK), 04.09.2016 r., 3 juv (KP, BK). Obie obserwacje dotyczą tego samego miejsca – pola na N od drogi Sułoszowa-Olkusz między Sułoszową Drugą a Wygodą w pobliżu Białej Drogi. 13.09.2015 r., 2 juv; 04.09.2016 r., 3 juv (KP, BK) – ptaki stwierdzone w granicach otuliny OPN w pobliżu szkoły w Sułoszowej (KP, BK) (ryc. 5).

DYSKUSJA

Obserwacje przedstawione w niniejszej pracy, uzupełniają wiedzę o znaczeniu otuliny OPN i jej sąsiedztwa dla przelotnych i zimujących ptaków szponiastych. Występowanie rzadkich gatunków tj. kobczyka i orła przedniego, intensywny przelot błotniaków stawowych, wysoka liczebność zimujących myszołowów i myszołowów włochatych świadczy o dużym znaczeniu tego obszaru dla awifauny terenów rolniczych.

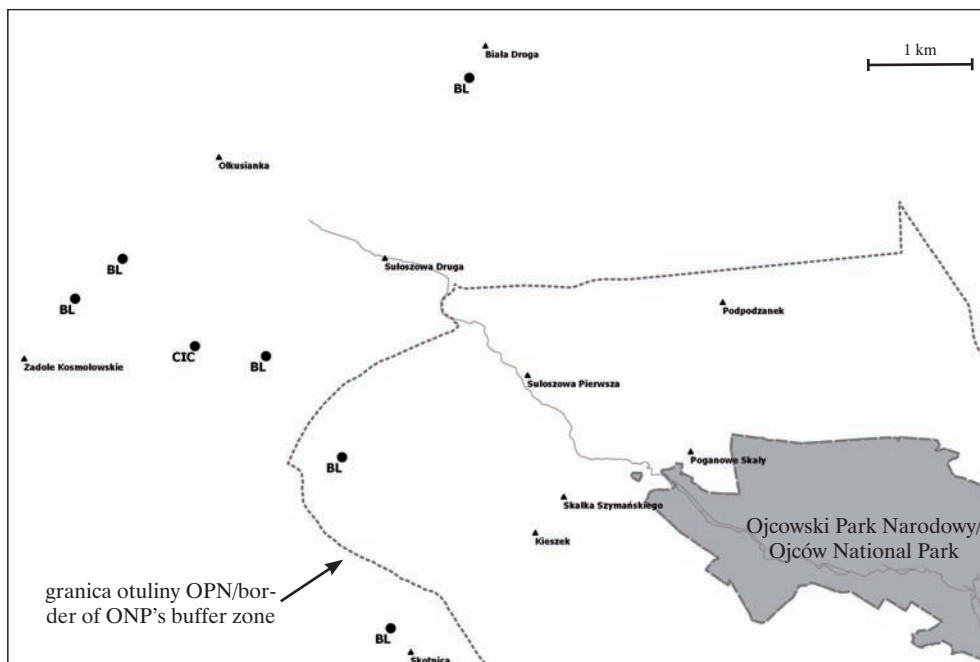
Ryc. 5. Wybrane obserwacje ptaków szponiastych i sokołowych w trakcie migracji jesiennej w otulinie OPN i jej sąsiedztwie w latach 2015–2016. Objasnienia skrótów w tekście

Fig. 5. Selected observations of Accipitriformes and Falconiformes during Autumn migration in north-western part Ojców National Park's buffer zone in the years 2015–2016. Abbreviations explained in the text

Rzadkim gatunkiem, nieregularnie przelotnym lub zalatującym do Polski (Tomiałojć, Stawarczyk 2003), stwierdzonym w badanym obszarze jest kobczyk. Choć w 2014 roku odnotowano jego intensywny nalot w całym kraju z koncentracjami osiagającymi we wschodniej Polsce nawet do 700 osobników (forum.przyroda.org, www.clanga.com za Mróz, Goławski 2015), kolejne lata w Małopolsce ograniczały się już do sporadycznych stwierdzeń (forum.przyroda.org, www.clanga.com). Pierwsze obserwacje z okolic OPN dotyczą roku 2015 – pola na północ od Suloszowej oraz w granicy otuliny w pobliżu szkoły w Suloszowej. Ponownie stwierdzony dokładnie w tych samych miejscach w roku 2016 r.

Pierwsze dane dotyczące przelotów błotniaków przez obszar otuliny OPN obejmują lata 2005–2010, jednak na opisywanym terenie tj. w północnej oraz północno-zachodniej części otuliny wówczas ich nie stwierdzono (Turzański 2012). Obserwacji błotniaków stawowych (N=9) oraz błotniaków łąkowych (N=3) w tym miejscu dostarczył natomiast monitoring wybranych gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, prowadzony w 2012 r. Przelot błotniaka zbożowego (1 M) oraz myszołowa włochatego odnotowano w marcu 2013 r. (Jirak-Leszczyńska 2015). Ponadto na polach w Suloszowej 14.09.2014 r. został zaobserwowany błotniak stepowy *Circus macrourus* (GMELIN, 1770) (KF 2015).

Przeprowadzone dotychczas badania powierzchni opisanej w niniejszej pracy, za wyjątkiem lat 2005–2010 (Turzański 2012) niewątpliwie wskazują na regularność stwierdzeń przelotnych błotniaków: stawowego i łąkowego w cyklu kilkuletnim od 2012 roku (Jirak-Leszczyńska 2015, obserwacje autorów). Warto podkreślić intensywny przelot błotniaka stawowego w 2015 roku (N=25).

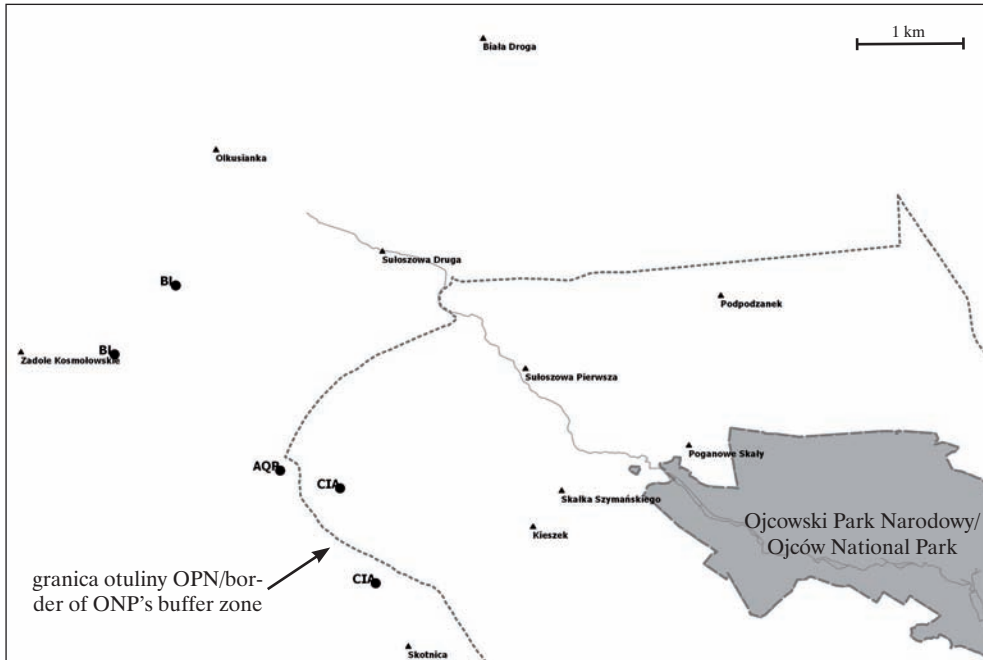
Ryc. 6. Wybrane obserwacje ptaków szponiastych i sokołowych w trakcie zimowania w otulinie OPN i jej sąsiedztwie w sezonie 2015–2016. Objasnienia skrótów w tekście

Fig. 6. Selected observations of Accipitriformes and Falconiformes during wintering in north-western part Ojców National Park's buffer zone during 2015–2016. Abbreviations explained in the text

Krajobraz rolniczy opisany w niniejszej pracy jest również miejscem zimowania błotniaka zbożowego i myszołów włochatych. Błotniak zbożowy zimą odnotowywany był częściej na Podkarpaciu niż w Małopolsce a populacja zimująca w całym regionie szacowana jest na 5–15 os. (Walasz 2000). W krajobrazie rolniczym obejmującym również otulinę OPN stwierdzony został zarówno zimą (obserwacje autorów) jak i podczas wiosennej wędrówki (Jirak-Leszczczyńska 2015).

Myszołów włochaty należy do gatunków nielicznie przelotnych i zimujących w Polsce (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Liczebność populacji zimującej w Małopolsce szacuje się na 500–2500 os. Choć w regionie tym obserwuje się najczęściej pojedyncze ptaki, pod koniec lat 80-tych notowano wyjątkowo liczne skupienia sięgające nawet 25 osobników (Walasz 2000). W Małopolsce najwyższą liczebność zanotowano w lutym – 0,028 os./1km (Walasz 2000) natomiast obszar pól i łąk obejmujący także otulinę OPN był miejscem zimowania 6 osobników. Warto jednak zaznaczyć, że w niektórych latach notowano liczniejsze pojawy tego gatunku (Tomiałojć, Stawarczyk 2003). W krajobrazie rolniczym obejmującym również otulinę OPN myszołów włochaty został stwierdzony zarówno zimą (obserwacje autorów) jak i podczas wiosennej wędrówki (Jirak-Leszczczyńska 2015).

Do czynników wpływających na liczebność ptaków krajobrazu rolniczego należą m.in. dostępność pokarmu i struktura krajobrazu. Od udziału poszczególnych środowisk w krajobrazie, zależy zagęszczenie ptaków i ich różnorodność. Pola uprawne są niezbędnym elementem krajobrazu. In plus wpływa obecność zadrzewień oraz nieużytków (Tryjanowski i in. 2009). Ponadto np. myszołów włochaty preferuje w wyborze zimo-

Ryc. 7. Wybrane obserwacje ptaków szponiastych i sokołowych w trakcie wiosennej migracji w otulinie OPN i jej sąsiedztwie w 2016 roku. Objasnienia skrótów w tekście

Fig. 7. Selected observations of Accipitriformes and Falconiformes during spring migration in north-western part of Ojców National Park's buffer zone in 2016. Abbreviations explained in the text

wiska obszary z udziałem łąk w krajobrazie (Kasprzykowski, Rzępała 2002). Obszar otuliny Ojcowskiego Parku Narodowego wraz z otaczającym go otwartym krajobrazem rolniczym stanowi mozaikę ww. siedlisk, stąd jest atrakcyjnym terenem dla migrujących i zimujących ptaków szponiastych. Różnorodność siedlisk sprzyja występowaniu bogatej bazy pokarmowej: norników i innych gryzoni (Tryjanowski i in. 2009).

Turzański (2010) w kontekście badań antropogenicznych zagrożeń ptaków drapieżnych na Wyżynie Krakowskiej wykluczył błotniaki, myszołowa włochatego i orła przedniego z analizy zagrożeń z uwagi na sporadyczne obserwacje tych gatunków na obszarze Wyżyny Krakowskiej od lat 90-tych. Tymczasem częstsze kontrole obszaru badań od 2012 roku (Jirak-Leszczyńska 2015, obserwacje autorów) wskazują na regularność migracji błotniaka stawowego i błotniaka łąkowego przez krajobraz rolniczy obejmujący północną i północno-zachodnią część otuliny OPN, zimowanie i migrację myszołowa włochatego oraz zalatywanie gatunków rzadkich takich jak kobczyk, czy orzeł przedni.

W świetle badań nad przyczynami śmiertelności ptaków szponiastych (Wuczyński 2009; Anderwald 2009; Anderwald i in. 2014), zwiększenie presji zabudowy, budowa nowych ruchliwych dróg, czy farm wiatrowych stworzyłaby zagrożenie dla ptaków szponiastych migrujących przez północną i północno-zachodnią część otuliny Ojcowskiego Parku Narodowego. To właśnie kolizje określone są jako najczęstszy czynnik powodujący śmiertelność tych ptaków (Anderwald 2009; Anderwald i in. 2014).

Warto podkreślić, że obserwacje przedstawione w niniejszej pracy są wynikiem zaledwie kilku wizji terenowych, jednak wskazują na dużą wartość przyrodniczą tego obszaru. Wskazane byłoby przeprowadzenie pełnej inwentaryzacji ornitologicznej tego obszaru ze szczególnym uwzględnieniem otuliny Ojcowskiego Parku Narodowego. Zebranie jak największej ilości danych pozwoli ocenić rzeczywiste znaczenie tego terenu dla awifauny oraz stworzy możliwość skutecznej jego ochrony.

PIŚMIENNICTWO

Anderwald D. 2009. *Przyczyny śmiertelności ptaków szponiastych i sów na podstawie analizy danych „Kartoteki ptaków martwych i osłabionych” Komitetu Ochrony Orłów*. „Studia i Materiały CEPL”, Rogów, **22**: 126–151.

Anderwald D., Przybyliński T., Zawadzka D. 2014. *Podręcznik najlepszych praktyk ochrony ptaków szponiastych*. Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych, Warszawa, 103 ss.

Jirak-Leszczyńska A. 2015. *Monitoring wybranych gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej w Ojcowskim Parku Narodowym w 2012 roku*. „Prądnik. Prace Muz. Szafera”, **25**: 71–88.

Kasprzykowski Z., Rzępała M. 2002. *Liczebność i preferencje siedliskowe ptaków szponiastych Falconiformes zimujących w środkowo-wschodniej Polsce*. „Notatki Ornitologiczne”, **43**: 73–82.

Mróz E., Gołowski A. 2015. *Wybiórczość siedlisk przez żerujące kobczyki Falco vespertinus w okresie jesiennej migracji w środkowo-wschodniej Polsce*. „Ornis Polonica”, **56**: 56–59.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. Tom 1–2, PTPP „Pro Natura”, Wrocław, 870 ss.

Tryjanowski P., Kuźniak S., Kujawa K., Jerzak L. 2009. *Ekologia ptaków krajobrazu rolniczego*. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, 390 ss.

Turzański M. 2010. *Antropogeniczne zagrożenia ptaków drapieżnych na Wyżynie Krakowskiej*. „Prądnik. Prace Muz. Szafera”, **20**: 409–426.

Turzański M. 2012. *Obserwacje przelotów błotniaków: stawowego Circus aeruginosus i łąkowego Circus pygargus na Wyżynie Krakowskiej*. „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”, **68**(2): 114–124.

Wuczyński A. 2009. *Wpływ farm wiatrowych na ptaki. Rodzaje oddziaływań, ich znaczenie dla populacji ptasich i praktyka badań w Polsce*. „Notatki Ornitologiczne”, **50**: 206–227.

SUMMARY

North and north-western parts of the buffer zone of the Ojców National Park are the vast open agricultural landscape. This is one of the few areas in the vicinity of the Park without distinctive development. Fields, meadows, thickets and woodlots create a mosaic of habitats, which is used by birds during all phenological periods.

The aim of this paper is to complement the existing knowledge of the avifauna of the Park buffer zone and adjacent areas of agricultural landscape and determine the importance of this area for migratory and wintering raptors Accipitriformes and Falconiformes.

The observations were carried out in the period between autumn 2015 and autumn 2016 in open agricultural landscape of the buffer zone of Ojców National Park. In autumn 2015 the intensive migration of Marsh Harrier *Circus aeruginosus* was recorded

(N=25). Moreover, Montagu's Harrier *Circus pygargus* (N=5) and Red-footed Falcon *Falco vespertinus* were also observed (N=3). In winter season (2015–2016) we noticed five individuals of Rough-legged Buzzard *Buteo lagopus* and one of Hen Harrier *Circus cyaneus* wintering in this area. Rough-legged Buzzard was also abundant during spring migration in 2016. Marsh Harrier, Red-footed Falcon *Falco vespertinus* (N=5) and Golden Eagle *Aquila chrysaetos* were vagrant in autumn 2016.

It is noteworthy that the observations presented in this paper are the result of just a few field visits; however, they indicate a high environmental value of the area. It would be advisable to carry out a full ornithological inventory of this area with particular emphasis on buffer zone of the Ojców National Park. Collection of as much data as possible will help to assess the real importance of this area for birdlife and will enable effective protection of birds.